

Čo je to „antependium“? Tajomný význam oltárneho rúcha

Lucia Laudoni

31. augusta 2021 ✚ Kultúra

Vtáka poznáš po perí, a človeka? Po meči aj po reči (podľa toho, kto ako mečí). Entrée na humornú nôtu (latinské maskulínium *humor* má význam vlhkej substancie, kvapaliny, humor teda má byť zdravou rosou, nie ničivou búrkou) vystrieda úvaha na vážnejšiu tému. *Nemo potest nudo vestimenta detrahere*. Nik nemôže vyzliecť nahého. Ľudský odev má okrem ochrannej a okrasnej funkcie aj mystický význam, ktorý sa v súčasnosti degraduje na egoistický páví chvost z pierok rebélie, gýča a pudových emócií z najtemnejších kútov pivnice psyché. Odev už nie je *sceptrum dignitatis*, žezlom dôstojnosti. Čierna ruka simplifikácie a konzumu bohužiaľ špiní aj sakrálny priestor.

Predstava, podľa ktorej liturgickým odevom a chrámovému mobiliáru v paleokresťanských dobách chýbala noblesa, dekoratívnosť a vznešenosť, je deravým myšlienkovým člnom, ktorý to má namierené ku dnu, len veslár o tom ešte nevie. Mantra primitívnej umeleckej jednoduchosti nie je ničím viac, než evolučnou teóriou zabalenou do metodologického pozlátka. Pozlátka, ktoré vietor hlbšieho výskumu poľahky odveje preč. Dajú sa vari nazvať jednoduchými kompozične a farebne vyspelé rupestrálne maľby z Altamiry či šperkárské umenie archaických ľudí s prísnyim zmyslom pre detail? Človek po vyhnaní z raja ustavične túžil po kráse s lampášom umení a vied v dlaniach, s lampášom, ktorý osvetľoval nočné *tenebrae*, no slnkom ešte nebol.

Vnútorne zrkadlo mystičky Anny Kataríny Emmerichovej uzrelo Bohorodičku, ako *in medio Ecclesiarum* vyšívala bohato zdobené ornáty určené apoštolom. Palladius sa zmieňuje o bohatých rímskych dámach, ktoré sa dobrovoľne zriekali drahých a luxusných šiat. Darovali ich chrámom, aby sa z nich mohli šiť oltárne *paramenta*. Súčasná prax budovania nahých (či len v bielych plienkach odetých) oltárov vo svete, v ktorom sa nahota cení viac, než rozum a rozum viac, než srdce, je cestou *ad pauperitatem*, k duševnej a duchovnej chudobe *in nomine pauperitatis*, v mene chudoby, akoby Božiu pokladnicu krásy vykradol diabol. A nabral si do večne deravého rohu hojnosti to, čo mu nepatrí a nikdy patriť nebude.

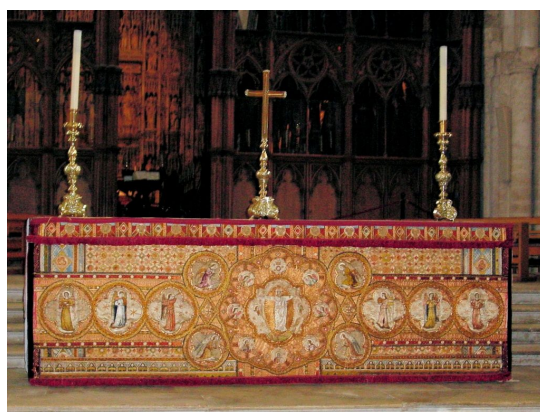
To je nie obraz, sú to “šaty” oltára. Katalánske oltárne antependium s ikonografiou blízkou východným vzorom.

Zdroj: pinterest.com

Človek si prostredníctvom odevu symbolicky oblieka sám seba – materializuje svoje myšlienky a predstavy o tom, kým chce byť. Keď si však oblečíme príliš veľa pýchy, stávame sa karikatúrou svojho skutočného ja. Krstom si dokonca obliekame samého Krista: „*Omnes, qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.*“ Našou krstnou košielkou je Boh. Krstom si ho obliekame, hriechom trháme nebeský šat.

Teológia oltárneho rubáša sa rodila v prostredí vyspelej antickej estetiky o nemej reči odevu. Jej doktrinálny význam v 9. storočí zhrnul Amalarius z Mét v severovýchodnom Francúzsku (Metz). Oltár podľa mienky tohto franského učenca personifikuje Pána Ježiša a oltárne rúcha (*vestimenta*) jeho svätých.

Anglikán Cyril Edward Pocknee sa v diele *The Christian Altar in History and Today* zamýšľa nad včerajškom a dneškom trónu Hospodina, ktorým oltár nesporne je. Kým mala *alta ara* kubický tvar, na jej vrchnú časť (oltárna menza) sa kládla *palla corporalis* na spôsob obrusu, ako to možno vidieť i dnes v chrámoch byzantského obradu. Najmä v západnej časti Rímskeho impéria sa často objavovali obdĺžnikové oltáre, pôvodná *palla corporalis* sa preto rozdelila na dve základné *partes*: lanový pás prekrývajúci menzu a visiaci po oboch bočných stranách oltára plus bohato dekorovaná frontálna časť, ktorá dostala latinské meno *antependium*.

Lúče zo zlatých nití. Vyšívané antependium španielskej proveniencie.

Zdroj: pinterest.com

Fúziou predložky *ante* a verba *pendere* vzniklo latinské neutrum, ktoré sa dá voľne preložiť ako „visieť pred“ alebo „prevísajúce vpredu“. Pojem *antependium* ako *terminus technicus* z liturgickej kuchyne prijali za svoje mnohé európske jazykové rodiny. V praxi sa môžeme stretnúť so synonymným latinizmom

pallium altaris či z neho odvodeným talianskym *paliotto*.

Raní kresťania hľadali v oltári symboliku životodarného Božieho hrobu a zároveň kráľovského prestolu Pána. Tieto dva koncepty sa nevyklúčujú, Kristus nestráca nič zo svojej Božskej a kráľovskej veľkosti ani v pohrebnom rubáši. Celá svätyňa sa považovala za mystický ekvivalent Kristovej hrobky a predsieň raja. Bariéry typu *plutea*, *perguly* a neskôr ikonostasu preto predstavovali skalú Spasiteľovho hrobu, vojenskú stráž a pečať, ktorú *Redemptor* rozlamuje dokonalým liturgickým aktom ako nebeský Herkules.

Vrchné, najčastejšie biele oltárne plátno je v liturgickej dráme pohrebným súknom umučeného Ježiša, kým *antependium* zastupuje cisársku tógu vzkrieseného Víťaza. V duchu chalcedónskej dogmy o dvojitej prirodzenosti Bohočloveka biele *vestmentum* demonštruje Kristovu ľudskú identitu a frontálne *pallium altaris* je oslavou jeho božstva v symfónii stúh, látok a nití.

Voľne visiace *antependium* je závojom tajomstva. V prvom miléniu kresťanstva bývali pod *antependiom* deponované relikvie mučeníkov a textilné *velum* im malo zabezpečiť intimitu.

V gotike sa na antependiách ocitli aj erby.

Zdroj: [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Dejiny kresťanského *sacrum* sú bohaté na *antependiá* rôzneho druhu. Popri štandardných textíliách (často orientálneho pôvodu) sa uplatňovalo použitie drahých kovov, mramoru a slonoviny. *Antependiá* tepané zo vzácných kovov v 8. a 9. storočí zdobili otonske a karolínske svätyne. Precízne dekorované kovové *antependium* môžeme obdivovať tiež v milánskej ambroziánskej bazilike. Keď na gondole času priplávame do slávnej Baziliky svätého Marka v meste na lagúne, očarí nás zlatistá byzantsko-románska *Pala d'oro*. Dnes má funkciu oltárneho *retabula* (stena za oltárnym stolom s obrazmi a sochami, ktorá máva tvar edikuly a v hispánskych krajoch sa jej hovorí *reredos*), forma a charakter benátskej *paly* však prezrádza, že pôvodne uzrela svetlo sveta ako *antependium*. Osobitnú kapitolu píšú portugalské antependiá, na ktorých sa lesknú tradičné kachličky *azulejos*.

Zlatou baňou textilných *antependií* bola gotika. Oltáre s vyšívanými obrazmi Krista a Bohorodičky dokladá napríklad už *Liber pontificalis*, ale v gotickom období k týmto motívom pribúda heraldika. Na frontálnych plátnach oltára rozkvitali erby biskupov a vládcov duchovne zošité zlatými niťami viery.

Typickou črtou románskych a gotických textilných *antependií* sú vertikálne pásy nazývané *orphrey* (iná výslovnosť znie *orfray* alebo *orfrey*). Vyskytovali sa na odevoch kléru (kňazské kazuly z 12. storočia) a svoj domov našli aj na oltároch. Názov *orfreis* je starofrancúzskou variantou latinského *auriphrygium*, ergo látka s frýgickým zlatom. Staroveký východný národ Frýgov sa preslávil odevmi prepletenými žiarivými zlatými stuhami, na ktoré s obdivom hľadel ne jeden Riman.

Vertikálne pásy na oltárnom frontáli sú plné hlbkej symboliky.

Zdroj: pinterest.com

Majú tieto stuhy aj duchovný význam? Zbožnej fantázii sa medze nekladú. Potoky krvi Vykupiteľa, dážď ľudských kajúcnych slz, rieka krstnej vody (a s ňou súvisiaci spev *vidi aquam*) či prúdy atramentu, ktorým cirkevní otcovia utvrdzovali náuku – aj to sú *orfreis*. Nesmieme zabúdať ani na pramene krvi martýrov mysticky prítomných na červených a purpurových *antependiách*.

Zaujímavosťou je, že podobné „potoky“ stúh sa vyskytujú na byzantskej *mantii*. Súčasťou východného biskupského plášťa sú horizontálne vedené pruhy, v ktorých exegeti spoznávajú pramene Božieho slova vylievajúce sa na celú zem. Duchovný vodopád pravého učenia, ktorého strážcom má byť eparchiálny biskup. V gréckej a rumunskej tradícii sú pruhy na *mantii* zlaté, ruská kultúra dáva prednosť kombinácii červenej a bielej. Duchovné príbuzenstvo medzi potokmi na *mantii* východných vladykov a tými na latinskom *antependiu* nie je preskúmané, je však vhodné o ňom aspoň uvažovať.

Episkopát v mantiách s horizontálnymi pásmi.

Zdroj: mitropolia-lip.ru

Význam textilných *antependií* v baroku značne poklesol, pretože ich nahradili oltáre v tvare mučeníckej rakvy z mramorového bloku. Liturgickou pamiatkou na zašlú slávu *antependií* je starobylý obrad snímania paramentov z oltára na Zelený štvrtok počas kantilácie žalmu *Deus, Deus meus* (Žalm 22 podľa číslovania *Vulgaty*). Rubriky predpisovali abláciu textilného *antependia* z oltárneho frontálu (čelnej steny) ako rozlúčku s odevmi Spasiteľa a prípravu na slávnosť jeho umučenia.

Čierne *antependiá* bývali nemým svedkom smútočných omší. Prečo je práve čierna farba asociovaná s Rekviem? Zvyk nariekať v čiernej sme prijali od starých Rimanov, ktorí *in tempore lacrimarum* nosievali tmavú tógu (*toga pulla*). Latinský vokabulár ďalej obsahuje pojem *ater* (veľmi syta, hlboká čierna) a *fuscus*

(niečo medzi čiernou a hnedou). Meno zamatovo lesklej čierne (*niger, nigra, nigrum*) môže súvisieť so substantívom *nox* (noc), ktorá je odvekým symbolom spánku mŕtvych a očakávania rána plného nádeje.

V Rumunskej ortodoxnej Cirkvi, ktorá zjednocuje latinského ducha s krásou byzantského rituálu, je čierna farbou pokánia a pôstu. Počas *Quadragesimy* (veľkého štyridsaťdňového pôstu pred Paschou) sa rumunské chrámy obliekajú do čiernej (vrátane látok na *analogiách* a *proskynitáriách*, ergo na podstavcoch s ikonami). Platí to aj pre oltárne *vestimenta*. Východ a Západ spoločne zakazujú zdobiť funerálne oltárne rúcha lebkami a kosťami. Čierne *antependium* sa neodporúča ani v prípade, ak sa v tabernákule uchováva Najsvätejšia sviatosť. Farba antependia zvykne variovať podľa farieb liturgického roka či dorzálneho *vela* (závesu, *velum* za oltárom obvyklé v gotickom umení najmä Francúzska a Britských ostrovov).

Gotické antependiá ladili s oponami (vela), ktoré obklopovali oltár.

Zdroj: cleansingfire.org

Dozvedeli sme sa, že odev zahaľuje, a predsa odhaľuje. Šaty chránia intimitu tela a zároveň jedinečným spôsobom odhaľujú mentalitu svojho nositeľa. Oltárne „šaty“, ktoré na latinskom Západe reprezentuje najmä *antependium*, sú povolané osláviť umučeného a vzkrieseného Spasiteľa a možno v nich čítať ako v otvorenej knihe.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/co-je-to-antependium-tajomny-vyznam-oltarneho-rucha/>